מידות הראי"ה — יראה

יראת ד' היא החכמה היותר עמוקה, מיוסדת על השקפת־העולם היותר פנימית. והיא נותנת את היסוד העמקני לכל מדע וכל תורה, בין בקודש בין בחול. והחול עצמו כשהוא דורש את העמקנות היסודית, הרי הוא מוכרח לבא למסקנא זו, שכל זמן שאין יראת ד' מבססת את המדע הרי הוא כולו רק מרפרף על השטח החיצון של המושגים. שבאמת אינם בכלל חכמה. הן יראת ד' היא חכמה, שכן בלשון יונית קורין לאחת הזאשבת לא : ועי' הקדמת מסלת ישרים..

מקור יראת ד' הוא מצטייר בעומק הנשמה, מפני ההרכבה הנפלאה של שני ההפכים אשר בהשגחה האלהית: העדר הידיעה המוחלטת במהות האלהות, וודאות הידיעה במציאות השלמה. והתמזגות נפלאה של שני ערכים אדיריים הפכיים מאיימת היא מאד. "והנורא זה יעקב שאמר מה נורא המקום הזה"בע' בעל הטורים דברים ז כא : "ונורא כנגד יעקב דכתיב ביה מה נורא המקום הזה". וע"ע דובר שלום ועץ יוסף בברכה ראשונה של י"ח.. והוא איש תם יושב אהלים, אהל אברהם ואהל יצחקגזהר תולדות קמו. : "דאחיד לתרין סטרין לאברהם וליצחק", שערי אורה שער א' : "ויעקב איש תם יושב אהלים בין אהל אברהם ובין אהל יצחק". שם שער כ' : "ויעקב איש תם יושב אהלים ב, אהלים אהל אברהם ואהל יצחק", שם שער ה' : "יעקב שהוא המתאם בין שני אהלים שהם אברהם ויצחק". ושם שער ז': "יושב אהלים אהל אברהם ואהל יצחק". המתמזג בתפארת ישראלדע' זהר ויצא קמו.. "הדר חכמה יראה"הדרך ארץ זוטא פ"ה : הדר תורה חכמה. הדר חכמה ענוה, הדר ענוה יראה.. שלילת הידיעה היא מוכרחת, מפני שכל ידיעה היא מטשטשת את הידוע, כשם שהיא מבררת אותו, מפני הטשטוש הנמצא במדע האדם, וה"ה בכל מדע של כל הויה מוגבלת שיש לה ראשית. ועצם החיים הרי הם היחש האלהי של ההויה, וזה אצור בידיעה הנעלמת, הנתפסת רק ברעותא דליבאוזהר האזינו רפט.. היותר כמוסה. ואי־אפשר לה להיות מוגלמת בידיעה מובלטת, מפני שתתטשטש ע"י ההגבלה, ובזה יבוטל קשר המציאות. ע"כ אי־אפשר לשום הויה שתתפוס את ההויה האלהית, כדי שלא תתבטל מציאותה, ותכלית הידיעה ממשכת החיים וההויה, שאין בינה ובין מקור חיי החיים והוית ההויה שום מסך מבדיל, – שום דבר חוצץ, הוא דוקא מה שלא נדעזבחינות עולם יג. עקרים מאמר ב ס"פ ל. חוקר ומקובל ח"ג פ"ה. וע' אורות ישראל פרק ה ה., כלומר לא הציור של העדר ידיעתנו, כי־אם עצמותה של שלילת הידיעה, שבחשכה העליון עצמות הידיעה האמיתית מונחת היא בלא שום מגע יד מוגבלה, הממעטת את דיוקנה. הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ד'חירמיה כג כד..

המושג של יראת ד' הוא מוסיף עז וגבורה בנפש האדם המבין אותה בטהרתה, היא עושה את החיים מלאים עניין ושאיפות גדולות, וממלאה אותם ברוחניות נשגבה, המזככת את כשרונות הנפש באור אש קודש. אמנם לפתאים היא מתיצבת כסמל של הבהלה, הגורמת רפיון ויאוש וחסרון אונים. זאת ההשפעה היא רעה מאד, ולכשתתפשט היא גורמת התקוממות על כלל עול מלכות שמים, מהצעירים שטעמו טעם חיים איתנים, שמבקשים בצדק חיים בלא בעתה ופלצות, כי־אם מלאי אמץ ובטחון גבורה. אמנם הציור המפיל איזו אימה הוא ג"כ מכלל ישוב העולם והכשרו המוסרי, שראוי לפל אימה על הכושלים שבמעלות המוסריות, שכל חטאת לא תעצור בעדם מלבא אל תאוות לבם הזונה, ואצל רשעים כאלה החזיון של פחדים שמצטייר ע"י מושג יראת ד' הוא חזיון של אמת, מפני שבאמת ההנהגה האלהית העידה שהיא קנא ונוקם לצריו ואויביוטנחום א ב.. וחזיון של תועלת גדול יש בזה ג"כ, שמ"מ היראה מחלשת את הכוחות הרעות. ומשיבה ע"י זה גם את הרעים שבב"א לדרכי יושר. אבל הנגשים אל ד' בתלמוד תורה ובקשת מעלות מוסריות, שהם כמובן רחוקים מכל תועבה רעה. צריכים להשכיל ביראת ד' ציור שמרומם ומחיה את כל הכוחות הנפשיות, יראת רוממות שיש עמה אהבה ועדן פנימי, והתענג על ד' ויתן לך משאלות לבריתהלים לז ד..

בתחלתה של הופעת יראת אלהים על האדם, הכללי והפרטי, מביאה היא אותו לידי שיעמום ובטלנות, הוא אובד את רצונו ואת עצמיות המהותיות שלו, מפני שנגעה כו היראה רק בצדדיה החיצוניים, לא הפכה את הפראות והרשעה הספוגה במהותו החמרנית, ובטבע הנפש הטמאה הגנוזה בעומק שמרי החיים האנושיים, והרי ההופעה האלהית, שהיא לגמרי ההיפוך מכל הרשעה והנבלה, היא מבטלת אותה, וממילא נעשה האדם חלוש החיים, והצבוריות נעשית לקויה, אין אומץ ואין חפץ קבוע לשכלול, להכשרתם של החיים החברתיים. אבל רוח האדם האמיץ. המכיר ע"פ נקודתו הפנימית, כי ההרגשה הזאת של יראת אלהים היא הכל. כל החיים וכל הטוב, לא יעזב את אוצרו, ובכל אשר יתענה, עינויים גשמיים ועינויים רוחניים, מכל אשר לא יוכל לכאורה להחזיק מעמד נגד החופש המודרני, נגד שאיפת הגדולה התרבותית של חיי הזמן, נגד היופי המקסים ונגד תפיסת החיים המרעשת, וגם לפעמים נגד המוסר והיושר הטבעיים, שלא יוכל בכל פעם להלום אותם אל הצורה של יראת אלהים ותוצאותיה בחיים כפי קליטתו ההסברית, כל אלה לא יכילו כוח להפסיק את חוט החיים ואת אומץ ההסכמה, שרק ביראת אלהים מחסה עז לאדם, ויזכך אותה, ויטהרנה, יעלנה על פסגת המדע המבורר ויעטרנה בזיו המוסר הבריא, ישבצנה כהדר חיי העולם ותרבותו, וימלאנה במתק האהבה, רוחב הדעת, והנועם אשר לעדן העליון, ויחדש בה ובגללה את העולם ואת החיים, בצורה חדשה מלאה הוד ותפארת גדולה וגבורה, ואבן מאסו הבונים היה תהיה לראש פנה.

יראת העונש מחולקת בכמות ובאיכות מיראת הרוממות וממידת האהבה. בצד הכמות יש להשלים אותה ולמלא את החסר בה ביחש אליהן. אבל בצד האיכות יש לא לבד להשלים כ"א להגדיל ולשכלל ולבנות בנינים חדשים בציורים הפנימיים. דומים הם בזה הנצנים של יראת העונש לזרעוני גינה שאינם נאכלים, שנוטעים אותם בערוגה קטנה וצרה, שבה לא יבאו לתעודתם כי־אם כאשר יגמרו בגמר ראשון. שכבר הם ראוים לת רים, עוקרים אותם משם ושותלים אותם בגן גדול ורחב ידים. שמה יבאו למטרתם להיות למאכל טוב ליהנות בהם בני־אדם.

בדברים שהשכל מחייבם יש מקום להסברת יראת־העונש. רק במצב החלי של הנפש. במצב הבריאות אין צורך ליראת העונש בשבילם, וכיון שאין הגנה זו נצרכת, הרי עיא מוקת בציוריה לפעמים. אמנם לעניין השמעיות יש בה צורך במידה ידועה. ויש להשכיל בטעמי תורה, לדרשם ולפרסמם. עד שחלקי השמעיות ישובו להיות ג"כ מכוונים אל השכל. בין מצד כללותם ובין מצד פרטיותם, כמו השכליות, ואז תהי' דר בודת ד' מתפלשת והולכת על כלל כל התורה כולה, ולא נהי' נצרכים כ"כ להמשכת יראת העונש, שהיא חיצונית, כי־אם אהבה ויראת־הרוממות.

לא נעקור את היסור הגס של יראת העונש מקרב הגות רוחנו. אע"פ שרק תחתיתה היותר שפלה של שדרת הרוח, וצריך הוא רק שם לקחת מקומו. אבל שמרים הללו מאמצים הם את הכוח של היין המעולה בהיותם שוכנים בתחתיתו. הננו מתדמים לשכלל היצירה, הצרות והרעות שבעולם, הפורעניות והעלבונות, עם כל מה שאנו לוחמים נגדם, עם כל מה שאנחנו כואבים על ידם, הנה הנם מלח העולם, ומחשבות יצורים הללו שמיסוד יראת העונש, בהיותם מוגדרים בגדריהם. ממוזגים ומשוערים, הנם מרימים את אור האצילות שבנשמה, מישבים את החיים, וממלאים אותנו תוכן רציני ראוי להיות ליסוד נכון בבנין

החברה היותד מאושרה. על גבי נקודה גסה זו הולכים ונבנים בנינים רמים לתלפיות. הגיונות ושאיפוח רוממות מרהיבי עין בקרני הודם. והירות פנימית, שוה עם טבע היראה מכל אסון, והוהירום הטבעית ממנו. והו היסוד הנלוה אל אימוצי החיים, והוא הגורם בקורטוב המעורב שלו, דמשתכח כי קורטא בכוראיאע' חולין קה:, לחבב את החיים כולם, לעשותם רעננים ומאושרים. העוקר את הציור התחתיתי הוה מסרס הוא את החיים, ונוטל מהם את האפשרות של שגשוגם. ומרפה את ידיה של נשמה ורישום המום מוכרח להיות ניכר בכל תנועה טבעית ושכלית. ראשית חכמה יראת ד'יבתהלים קיא י. ויראת ד' מקור מיים לסור ממוקשי מותיגמשלי יד כז.. ארח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטהידשם טו כד.. צוף דבר אמרי נועם מתוק לנפש ומרפא לעצ

תכונתה של יראת־שמים היא מחלשת את האדם בתחילת הופעתה. אבל חולשה זו היא בסיס ליסוד גבורה עליונה, הגבורה החמרנית מתחלשת וגבורה אידיאלית נכנסת במקומה. והיא משיכה לאדם אח כל נזקיו גם מצדו החמרי, והנמיכות של השפלות הנפשית, הבאה מצד התכונה של היראה האלהית, משרה על האדם אותה הגדולה של גאות ד' העליונה. ומיעוט היראה בטהרתה, וכל שמץ של גיאות בכיעורה מנוולת את הוד הרוח. בעשות מחיצה כינו לבין הכוח העליון של גבורה של מעלה, ומונעת ממנו אותו המילוי העליון של גודל החיים ורעננותם אשר לגיאות ד', המעטרת את הצדיקים בענות צדק.

הבטלנות הנמשכת לפעמים ע"י יראת־שמים באה מחסרון הבירור לדעת מה בין טוב לרע בתכונות הנפשיות. ומתוך שההשפעה הרצויה של קבלת עול מלכות שמים היא בודאי להחליש את הרע שבנפש, מחלשת היא בחסרי בירור את כללות הכוחות, בין הכוח הרוחני דהיינו העצמיות המחשבית, ע"י מה שבאה להחליש את הצד המקולקל שבמחשבה, ובין הכוח החמרי, שהוא התעוררות החיים, חשק העבודה ומרץ הפעולה. והדעה הנכונה צריכה היא תמיד להשיב ליראי ד' את אבדתם הגדולה הזאת. לדעת שיראת ד' בטהרתה מוכרחת היא להוסיף אומץ כוח בכלל, ולהוציא אל'הפועל את כל סגולה צפונה בתוך הנפש להשכיל ולהיטיב. ושלילתה אינה מכוונת כי־אם לגבי הצד הרע שבנפש, מקור המידות הרעות והמעשים המקולקלים, שבהיות הנפש טהורה ומנוקה מהם הרי היא עולה במעלות החיים בהרחבה גדולה ובתוספת ברכה רבה.

יראת־שמים בעצמה צריכה לקבל עליה עול יראת שמים.

לפעמים מזיק הדמיון של יראת שמים יותר מכל דמיון נפסד שבעולם.

כשמתמעטת יראת שמים מן העולם, ע"י טמטום הלבבות, בשעה שמגיע המיעוט לתכלית קטנו, אז ירגישו כל הלבבות כמה אמולות הן, כמה אין להן שום ערך מפני חוסר היסוד העקרי של החיים שהוא יראת־שמים, אז ינהו לכל לרדוף אחרי הקנין של יראת שמים, בכל לב ובכל נפש, וזה יהיה מדעה רחבה וחפשית מאד, שממילא תהיה מחוברת בהכרת אמת היותר ברורה, והוספת החן של ההרגשה היותר עדינה. המעטרת את חיי האדם.

צריכים להבין את הפשטיות של יראת־שמים, ולהתנהג על פיה בקנין עצמי, ומזה יפתחו פתחים לענינים הנשגבים, בכל הערכים שלהם. וירגיש שהם הם מפתחות החיצוניות, שעל ידם מגיעים להפנימיות, והם מישבים ג"כ לבו של אדם להבין עסקי העולם יחד עם עיונו בענינים נשגבים ונאצלים.

יותר מדאי מררגלים לחבר מושג של יראה עם חלישות הנפש ואהבה יתירה לעצמיותו, עד שמביאה לחרדה מכל דבר. ואי־אפשר כלל שתהי' היראה של אמת נקבעת לגמרי בנפשו של אדם עד שיתרוקן מאותה היראה החלושה. אמנם גם היראה החלושה, כשהיא מחוברת בהזכרת שם שמים יש בה צל של יראה אמתית. ואי־אפשר להזניחה כי־אם לפי אותה מידה שקנה לו לקנין נפשי את היראה הרוממה, הבאה עם גבורת הנפש וגדולתה. שבאמת היא יראת הכבוד והרוממות, ומסתעפת ממנה יראת החטא מצד עצמו.

אע"פ שאין יראה חיצוניתטוע' אגרות הראיה כ ע' קפז והערה 20וע' שערי אורה שער ט. חשובה הרבה, מ"מ מי שיש לו יראה חיצונית מרובה. אפילו מורך־לב בעלמא במידה רבה, יש לו הרבה ניצוצות של יראה פנימית, שיוכל להעלותם במדרגה חשובה ועליונה מאד כשישוב מאהכה.

היראה מכל חטא צריכה להיות אצל האדם כיחוד אצל עצמו, שיתירא שהוא לא יחטא, לא בחמור ולא בקל, ומובן שבכלל זה הוא ג"כ כל מה שיש בחוגו למנע מן החטא. שזה נחשב כבר חוגו. אבל כל חטאת העולם שמחוץ לחוגו, ידע תמיד שכשם שקילוסו של הקב"ה עולה מן הצדיקים כך עולה מן הרשעים וכשם שעולה מן הגן־עדן כך עולה מן הגיהנומיזע' שמות־רבה פ ז..

כשהיראה מורגשת בנפש במידה גדולה כ"כ, עד שהיא ממעכת את הכשרונות הנפשיים, וחרדה 'מתגברת עד כדי הימום שואן, שאינו נותן מנוח ומרגע גם לענינים רוחניים, שהוא יסוד תעודת האדם, צריכים לאצור את הכוח הגדול והקדוש הזה, לאגרו בפנימיות הנפש, באופן שיוכל לצאת אל הפועל בכל עת הנדרש לפי מידתו ההגונה, ובכל עת ישתמש בו בתכונה מיוחדה, והמותר של הכוח של היראה. המתפרץ לצאת ולזעזע את החיים וכוחותיהם, יהפך אותו לכח של מרץ רוחני ומעשי, להאמץ על ידו בתורה חכמה ומעשים טובים.

טובה היא המידה של יראת הרוממות בהשגת הענינים האלהיים, להתירא מלהרוס בגנזי עולם ושלא להשען בהם על בינתו. אבל כשתרחיב את מידתה לענותנות יתירה, עד לבלי לעיין כלל בסתרי התורה ולא לחקור בחקרי האמונה, ולהתירא יותר מדאי מכל מחקר כללי, כמה חושך היא מביאה לעולם, וכמה אומללים אובדים מן היהדות ורועים בשדה אחר ואין משיב, הלב נעשה רפה כשעוה ואין מתאמץ להשיב דברים בדעת והשכל, שגם רחוקים יוכלו להשכילם. אמנם את כל זה גרמו הקלקולים הראשונים שכדי לתקנם היו צריכים יסורים כאלה. מפני שבדורות הראשונים היו זמנים שנתרחקנו מעל ד', כחשו בד' ויאמרו לא הוא יז היתה צריכה הרפואה לבא לעומת־זה בהשכלה ברורות רבים יראה פשוטה ויתרה. וסוף־סוף היא תביא את המרפא בכנפיה.

היראה הגדולה, שממלאה את הלב דאגה רבה מפני דקדוקים רבים, אע"פ שהיא מפריעה לפעמים משמחת התורה והעבודה. ויש בה כמה מכשולים שצריך לגודרם ולהשמר ממנה, מ"מ כיון שהיא באה מלב טהור וחרד על דבר ד' סוף־סוף שתרומם את האדם, ובטחון ועז ילבש. וכל הדאגות העמוקות יהפכו לו לששון ולשמחה. "ואל זה אביט אל עני ונכה־רוח וחרד על דברי"יחישעיה סו ב.. "גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננת, חיתך ישבו בה, תכין בטובתך לעני אלהים, ד' יתן אומר המבשרות צבא רב, מלכי צבאות ירודון ידודון, ונות בית תחלק שלל"יטתהלים סח י־יג.. "שש אנכי על אמרתך כטוצא שלל רב"כשם קיט קסב.. שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשולכאשם קיט קסה.. "אלהים ד' חילי, וישם רגלי כאילות, ועל במותי ידריכני למנצח בנגינותי"כבחבקוק ג יט..